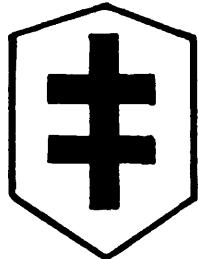

ВАЮЙ, НАРОДЗЕ, ЗА СВАЕ ПРАВЫ! – К.Каліноўскі

З А
В О Л Ю
Б А Ц Ъ-
К А ў-
Ш Ч Ы Н Ь

ЗВАЖАЙ

Часапіс Беларускіх Вэтэранаў. Выдае Камітэт Сувязі Быўшых Беларускіх Вайскоўцаў

Z V A Z A J – Quarterly magazine, published by Liaison Comm. of Byelorussian War Veterans
Address: K S B V, 57 Riverdale Ave. Toronto, Ont. M4K 1C2

Год 4

Сакавік, 1977

№ 1 (7)

БЛІЖЭЙ ДА ВОЛІ

Угодкі абвешчаньня незалежнасці Беларусі спанукаюць нас падумаць пра тое, калі-ж дарагі й шматпакутны народ наш нарэшце ў сваім доме загаспадарыць.

Няма сумлеву, што съвет сяньняшні набліжаецца да вялікіх зрухаў. Пасля Ветнаму й Уотэргэйту, шчодры, ахвярны й працевіты амэрыканскі народ – асноўны бастыён дэмакратычнае свабоды ў съвеце – распачынае трэцяе стагодзьдзе жыцця й росту свае дзяржавы з духовага аднаўлення.

Характар Амэрыкі – устойлівая жыццётрываласць, вынаходлівасць, працевітасць, ахвярнасць, талеранцыя іншых, адвага й гераізм у вабароне вышэйших ідэалаў свабоды й сваіх правоў.

Пакуль існуе Амэрыка з моцнай мілітарнай сілай, добра ўтрыманай гаспадаркай і вялікім духовым багажом, не асягне свае мэты – паняволенія рэшты съвету – імперыялістычны камуністычны блёк.

Апошнімі часамі можна пацуць мяркаваныні, што ў гонках узбраення Масква "дагнала й перагнала" Вашынгтон. Чырвоны Кітай пакульшто астаўся далёка ў хвасцце. Некаторыя ваенныя экспэрты цвердзяць, што калі-б сяньня ваенныя сілы Масквы й Варшаўскага Пакту атрымалі мэршавы загад, маглі-б хутка заліць Заходнюю Эўропу.

Ці так сталася-б – на двое бабка варажыла. Сумлеву няма, што Савецкі Саюз мілітарна моцны. Адылі маскоўскія валадары, ня гледзячы на тое, што стаяць на чале чалавеканенавіснае систэмы, ня хочуць выклікаць атамнае вайны. Яны будуць як мага старацца, каб мэты свае асягнуць безь "вялікае вайны".

Ці запраўды яны моцныя? Ці пэўныя яны, прыкладна, у які бок будуць страляць высланыя на фронт Чэхі, Вугорцы, Украінцы, Беларусы, ці навет Расейцы?

Ці не паўторыща тое, што сталася ў першыя часы нападу на маскоўскую калёніяльную імпэрыю ейнага "саюзніка – вялікай Германіі" ў 1941-м годзе, калі міліёны "добраліх байкоў" спакойна памаршыравалі ў палон?

Напярэдадні 60-х угодкаў "вялікай каstryчніцкай", пра якія вось ужо пачалася ўсесаюзная барабаншчына, маскоўская калёніяльная імпэрыя пераражывае найбольшыя духовыя крызы. Усе паняволенія народы, уключна з расейскім, даўно працерлі вочы. Ніхто з калгасных ці храбрычных прыгонікаў, а тым больш з культурнага, гаспадарчага й навуковага съвету ня верыць "роднай партыі". Марксізм (сацыялізм, камунізм?) стаўся прадметам усепаднага гумару й зыдзеку, зъедлівага (Канец на 3-й бачыне)

КАМАНДЗЕРАЎ ВЭТЭРАНСКІХ АРГАНІЗАЦЫЯЎ, БЫЎШЫХ ВАЙСКОЎ-
ЦАЎІ ЎСЕ БЕРАРУСКАЕ ГРАМАДЗТВА НА ЧУЖЫНЕ ВІТАЕМ ЗЬ

ВЯЛІКІМ САКАВІКОМ!

Камітэт Сувязі Быўшых Беларускіх
Вайскоўцаў

Р А Д А С Л А Ў   А С Т Р О Ў С К І
(25.X.1887 – 17.X.1976)

17-га кастрычніка 1976 г. памёр праф. Радаслаў Астроўскі, Прэзыдэнт БШР, пражыўшы 88 гадоў. Сьв. пам. Р.Астроўскі быў пачынальнікам беларускага нацыянальнага адраджэння. Будучы студэнтам на Пецярбурскім універсытэце, Пакойны быў ужо рэвалюцыянэрам супроты маскоўскай царскай тыраніі. Мэта беларускіх маладых рэвалюцыянэраў была: разваліць царскую маскоўскую імперыю, якая ўвайшла ў гісторыю, як "турма народаў".

Пасьля лютайскай рэвалюцыі ў царской імперыі, малады Астроўскі едзе да тадышняга часовага ўраду, які ўзначальваў "неўдалушка" Керанскі, каб бараніць

Віленская Беларуская Гімназія, што ўвайшла ў гісторыю пад гэтым назовам, згуляла вялікую ролю ў далейшым змаганьні за волю Беларускага Народу.

Выхаванцы яе сталі съведамыя сваіх нацыянальных абавязкаў і будучы яшчэ вучнямі яе, а пасьля студэнтамі універсытэтаў, уключаліся ў нацыянальнае змаганьне. Гадунцоў гэтае гімназіі, што перажылі ваенную завіруху й чысткі НКВД, мы бачым яшчэ сям-там на беларускім гарызонце.

Аднак самую галоўную ролю адгуляў Радаслаў Астроўскі ў змаганьні беларускага народу за свае права – каб "людзьмі звацца" – у час 2-й Усіясьветнай вай-

Пахавіны Р.Астроўскага ў Саўт Рывэрэ

беларускую справу – пашырыць магчымасці беларускаму адраджэнню й вызвольнаму руху. Пасьля разгрому БНР, Р.Астроўскі апынуўся на заходнім Палесьсі, якое было над польскай акупацыяй. Тут Ён у той час прыступіў да сацыяльнай працы – быў кіраўніком амэрыканскай дапамогі для Беларусаў. Гэту дапамогу даставаў і я, – аўтар гэтых радкоў.

Як гэта дапамога спынілася, Р.Астроўскі пераяджае ў Вільню, дзе быў удзельнікам арганізацыі Беларускага гімназіі, а пасьля стаўся яе дырэктаром. Ён-жа быў і арганізатаром 1-е Беларускай гімназіі ў Слуцку яшчэ ў 1917 г., закладчыкам часопісу "Родны Край", які таксама выдаваўся ў Слуцку.

Ён выявіў сябе добрым арганізаторам беларускага руху на Браншчыне й Смаленшчыне. Ведаючы гэта, беларускі актыў у Менску, разам з прадстаўніцтвам Мужоў Даверу, даручыў яму ачоліць БШР. Ён на гэта згадзіўся, стаўляючы адразу умовы акупацыйным уладам, каб дазволілі арганізаваць БКА і склікаць 2-гі Ўсебеларускі Кангрэс.

Свае людзі прывіталі гэтае дамаганье, а нямецкае кіраўніцтва, ведаючы здольнасці ў палітычны розум Астроўскага, згадзілася на гэта. Усе гэтыя дамаганьні былі праведзеныя ў жыцьцё.

У хуткім часе была праведзеная мабілізацыя й створаная БКА, а ў Менску адкрылася школа кадэтаў. Такой

дарогай Беларусы сталіся не дапаможнай сілай пры нямецкай арміі, а саюзны, бо паслаць беларускія вайсковыя злучэні на той ці іншы адrezak змаганьня Немцы маглі толькі пры згодзе Прэзыдэнта БЦР – Астроўскага. Беларускія вайскоўцы на чужыне ў цяпер ганараваца тым, што яны былі жаўнерамі нацыянальной арміі, а не патіхачамі пры чужой арміі, як гэта было зь іншымі народамі.

Другой важнай падзеяй было скліканье 2-га Ўсебеларускага Кангрэсу, які ў нашым далейшым змаганьні згуляў і цяпер мае важную ролю. Самае галоўнае ў працы Кангрэсу было тое, што БЦР прызнаў Кангрэс легітымным прадстаўніцтвам Беларускага Народу да скліканьня наступнага Кангрэсу. Гэту легітымнасць призналі іншыя народы ѹ пад съязгам БЦР БВФ гуляе цяпер вельмі важную ролю на міжнародным падмостку.

Ня менш важную пастанову зрабіў 2-гі Ўсебеларускі Кангрэс у справе судносін з суседзямі і іхнай палітыкі адносна нас. Кангрэс аднаголосна прызнаў Акт 25-га Сакавіка з 1918-га году важным – пацвердзіў праўна абвешчаньне Беларускага Народнае Рэспублікі.

Апроч гэтага Кангрэс аднадумна, (1039 галасоў), парывае ўсякія сувязі з Москвой, уневажняе ўсякія дагаворы, якія зрабіла Москва зь іншымі народамі адносна наших земляў. Кангрэс таксама забягае наперад: лічыць няважнымі будучыя дагаворы між Москвой ѹ іншымі народамі адносна наших земляў і долі нашага народу.

Няма дзіва, што Беларусы ўсіх палітычных арганізацый і груповак нізка схілі галовы над съежай магілай съв. пам. Радаслава Астроўскага, што быў пахаваны на беларускіх праваслаўных могілках у Саўт Рывэры. На паховінах было так шмат народау, што многім удалося дайсьці да съежай магілы толькі пасля таго, як кончыўся па Нябожчыку малебен.

Важна ѹ тое, што над магілай спаткаліся беларускія вэтэранны з розных груповак як старыя сябры зброй, а не як ворагі.

Гэта доказ таго, што Беларускі Дух, які ўзначальваў Астроўскі, яшчэ жыве ѹ ён павінен жыць, адкінуўшы ўсё чужое.

Хай лёгкай будзе Нябожчыку амэрыканская зямля!

палк. Юры Жывіца

Б Л І Ж Э Й Д А В О Л І

(Заканчэньне зъ 1-й бач.)

народнага фальклёру ўва ўсіх мовах паняволеных народау. Самі партыйныя цівуны ня вераць у тое, што "старши брат" даручае ім несьці "ў масы". Найбольш адважныя ѹ съветлыя разумы садзяцца ѹ псіхушкі, вязыніцы і канцлягеры. Ды ня гледзячы на рапрэсіі і тэрор, рух за рэлігійныя і нацыянальныя ды іншыя свабоды ня спыняеща, а ўзрастает ѹ набірае сілау. Раствуць і нацыянальныя франты паняволеных народау – насампераш украінскага, беларускага, балтыцкіх, не гаворачы ўжо аб гэтак званых "сатэлітах". Беларусь асона ведама масай людзей, церпячых у змаганьні за рэлігійную свабоду.

Можам з пэйнасцю сказаць, што партыйныя верховы маскоўскай калёніяльнай імпэрыі, съняткуючы сёлета 60-я ўгодкі "кастычніцкай", ня зьведаюць вялікае радасці. Яны найлепш ведаюць, што на аснове няжыншчэвых догмаў Маркса ѹ ягоных насылядоўнікаў

Ц Э Н Н А Я П Р А Ц А

Гады чатыры таму назад зъянрнуўся да мяне Амэрыканец сп. П. Варгай з просьбай, каб памог яму інфармацыямі для напісаньня мілітарнае гісторыі Беларусаў з часу Другое Сусьветнае вайны.

Сп. Варгай належыць да асацыяцыі амэрыканскіх і сусьветных мілітарных гісторыкаў. У далейшай перапісцы ён пайфармаваў мяне, што ў шматлікіх нароудаў ёсьць арганізацыі і групы людзей, якія спэцыяльна цікавяцца тым, што можна назваць "ваеншчына", г.з.н. насампеш мілітарнымі гісторыямі народаў; яны зъбіраюць і цікавяцца рангамі, адзнакамі, мэдальмі, зброяй, ваеннымі дзеямі ѹ бітвамі з чиста мілітарнага боку. Канцэнтрацыю іхнага зацікаўленыя чиста ваеннымі справамі можна паразічаць, прыкладна, з зацікаўленыем філятэлістай паштовымі маркамі, нумізматай – манэтамі ці кнігалюбай – кнігамі.

Сп. Варгай цьвердзіў, што калі-б, прыкладна, напісаць і асобнай кнігай выдаць у ангельскай мове гісторыю беларускіх вайсковых адзьдзелаў і ўсё, што звязана зь імі з пары Другое Сусьветнае вайны, дык на такую працу мог-бы быць спрос між звыш двух міліёнаў Амэрыканцаў, што спэцыяльна цікавяцца "ваеншчынай" розных народаў. Як выглядае з гэтага, рынак на такую працу немалы.

Што-ж, гаворачы дакладней, належыць да мілітарнае гісторыі? Самае асноўнае – дакладны пералік і апісаньне зброяў, адзьдзелаў, іх вялічыні, другое – рангі ѹ вайсуювия адзнакі, абмундзіраваныне, зброя, трэцяе – баі, у якіх бралі ўдзел і як мага ўсе дэталі адносна тых баёў.

(Праяяг на 4-й бачыне)

вырасла збудаваная на няяўсці чалавека да чалавека пачвара-гніляк, няздолная ня толькі некага "дагнаць і перагнаць", але навет добра пракарміць і апрануть сваіх прыгонных работнікаў і сялян. Спыні тэрор, зыліквідуй псіхушкі, вязыніцы і канцлягеры, дай людзям палітычную свабоду ѹ пачвара-гніляк ня ўстоіць на штучных маркістостаўскіх нагах.

Гэныя-ж маскоўскія верхаводы ѹ іхныя цівуны бацаць, як нарастает ѹ буйнее народны і нацыянальны гнеў, надыходзіць час апошняе расплаты. Гэта якраз тая сіла, перад якой на працягу гісторыі заўсёды дрыжэлі ѹ сяняня дрыжаць усе тыраны. Сілы гэтай ня спыніць ніякая зброя. Няўхільны канец маскоўскай калёніяльнай імпэрыі набліжаецца.

Мы, калішнія вайсковыя беларускіх збройных сілаў дый наагул нашы родзічы на выгнаныні павінны зрабіць ўсё, каб канец ненавіснага маскоўскага левітана прысыпешыць. Дзеля таго з падвойнай энэргіяй мусім разбудоўваць свае рэлігійныя, вэтэранныя, грамадзкія, палітычныя і культурныя арганізацыі, падтрымліваць свае выдавецтвы, а перадусім тых ахвярных, да бяскрайніцаў адданых нацыянальной справе нешматлікіх, на жаль, людзей, што не накладаючы рук працуюць для нашага агульнага добра ѹ вызваленія Башкяўшчыны.

Галоўнае-ж – як мага будзем памагаць усімі нам даступнымі сродкамі нашаму паняволенаму народу.

Гэта – наш съвяты абавязак.

Намажы, Божа!

Ц Э Н Н А Я П Р А Ц А

(Працяг з 3-й бач.)

Сп. Варгай падзяліўся са мной свайм ідэялягічнымі поглядамі, якія, як высьветлілася, у асноўным пакрываюцца з нашымі, калі йдзе пра найбольшага ворага ўсяго чалавецтва – агрэсіўны маскоўскі мірэрыялізм.

У адным зь лістоў да мяне (23.1.1974) сп. Варгай тлумачыў, як ён разумее ўдзел ненямецкіх адъядзелаў у змаганыні з бальшавіцкімі сіламі:

”..хацеў-бы прыгадаць Вэм, што ў васноўным цікаўлюся гісторыяй, баявымі дзеяньнямі і афіцыяльным вызначэннем усіх беларускіх вайсковых і паўвайсковых фармацыяў і адъядзелаў ад часу іхнага пайстаньяня й да часу, калі перасталі дзейнічаць.

Зразумела, я й палітычна зацікаўлены ў падзеях, што адбываліся ў Вашай краіне падчас Другое Сусьветнае вайны, аднак мная палітычная зацікаўленасць важная толькі ў сувязі з мілітарнай ситуацыяй.

Мае намеры, у васноўным, зводзіцца да напісаныя кнігі ці сэрыяў кніг, каб адказаць на пытаныні: чаму, як і да якой ступені народы Усходній Эўропы змагаліся, у мілітарным сэнсе, супраць Чырвонай Арміі або і супраць савецкіх партызанаў.

Адным з маіх галоўных заданьняў будзе намагацца выясняніць чаму, – ня гледзячы на тое, што ўсе гэтыя антысавецкія арганізацыі былі ў нейкай меры звязаныя з нямецкімі збройнымі сіламі, – нікель нельга ўважаць, што сябры гэных фармацыяў і адъядзелаў стаялі за Немцаў, або, што яшчэ горш, – за нацыстаў.

Таму зраблю асноўны націск на той факт, што хоць гэтыя народы з Усходній Эўропы былі да некаторай меры ў ”хаўрусе” зь Немцамі, гэта сталася ў сілу гістарычных абставінаў у такай самай меры, як наш (амэрыканскі – К.А.) несвяты хаўрус з Савецкім Саюзам быў вынікам гістарычных абставінаў.

Бяручы гэтай меркай, Усходніх Эўрапейцаў, што змагаліся з Чырвонай Арміяй падчас Другой Сусьветнай вайны, мусім уважаць ворагамі савецкага камунізму і расейскага імперыялізму, а не асуджаваць іх як быўшых хаўрусынікаў нацыстоўскай Нямеччыны.

Было-б, відаць, неразумна выдаваць кніжку такога тыпу, які маю на думцы, гадоў 15 ці 20 таму назад. Але цяпер, калі ўжо мінула звыш 30 год ад заканчэння Другой Сусьветнай вайны, ёсьць магчымасць глянучы на гісторыю без пачуцьцёвасці й варожасці й на гэтай аснове факты й ситуацыі можна аналізуваць із значна лепшае перспектывы, чымся гэта мага было-б зрабіць у канцы саракавых ці пачатку пяцьдзесятых гадоў.”

Як выглядае з вышэйпрыведзене вытрымкі, сп. Варгай разглядае ўдзел народаў Усходніх Эўропы ў змаганыні з чырвоным маскоўскім імперыялізмам з тых самых адзінаправільных пазыцыяў, зь якіх глядзяць на гэны гістарычны адрэзак удзельнікі гэных змаганьняў, у тым ліку й патрыёты Беларусы, дый ня толькі тыя, што змагаліся із зброяй, але й тыя, што разумелі той вузкі выбар, які прадставіла нам няшчодрая гісторыя.

Далейшыя контакты із сп. Варгай далі магчымасць прыгледзіцца надта скамплікованым і часта, здавалася-б немагчымым перамагчы цяжкасцям, зь якімі ён сустрэўся. У полі яго даследчага эроку ёсьць аж со- рак народаў і групаў, якімі трэба заніцца. У кожнага

свяя гісторыя, пра якую нешта трэба, грунтоўна дасьледаваўшы, сказаць. А ўжо куды цяжэй у кожнага з гэтых народаў дакладна апісаць яго вайсковыя фармацыі, уключна з рангамі, адзнакамі ды ўсімі дробязгамі таго, што складаецца на ваенную арганізацыю й збройныя чын.

А якай-ж, фактычна, найбольшая цяжкасць у такай манументальнай і надзвычайна важнай для гісторыі паняволеных народаў працы? Пра яе пісаў да мяне сп. П.Варгай 14-га лютага сёлета:

”Найбольшай праблемай, зь якой я сустрэўся, ёсьць амаль камплектная адсутнасць афіцыяльных дакументаў пра вайсковыя й паўвайсковыя арганізацыі, што мяне цікавяць. Мае сябры, што спэцыялізујушца ў мілітарнай гісторыі Заходній Эўропы, могуць разылічваць на карыстаныне з такіх крэніцаў, як нацыянальныя архівы, гістарычныя сэкцыі збройных сілаў, галоўныя бібліятэкі і інш. Я-ж гэтага ня маю.

Зразумела, ёсьць нацыянальныя архівы Савецкага Саюзу і яго сатэлітаў. Але, бяручы на ўвагу, што я ёсьць стойкі антыкамуніст і не жадаю ўваходзіць у контакт з такімі інстытуцыямі, ясна яшчэ й тое, што ад такіх камуністычных арганізацыяў я атрымаў-бы адно суцэльнную хлусьню й прапаганду.

Ёсьць таксама так званыя ”захопленыя нямецкія дакуманты” і я ўжо перагледзіў цэлья іх горы. Праца гэта не дала вялікага плёну. Трэба перагледзіць тысячи бачын дакументаў і тысячи рамак мірафільму, каб знайсці адну ці дзве цікавыя дэталі.

Апроч таго, нямецкія дакуманты рэдка зьяўляюцца адлюстраваньнем запраўдных фактаў, паколькі нацыстотаўская вэрсія гісторыі ёсьць амаль такой фальшивай, які савецкая.”

С.П.Варгай займаецца заплянаванай працай ужо восем гадоў і мяркуе, што пройдзе яшчэ ня год і ня два, пакуль вынікі яе пабачаць съвет у друку. Ніхто яму за гэтую працу ня плаціць.

У навейшай беларускай гісторыі ніхто й ніколі не напісаў абшырнейшай працы пра беларускія вайсковыя фармацыі. Пра долю беларускага войска ў часе ста-наўлення Беларускай Народнай Рэспублікі ў нас асталася амаль белая пляма.

Беларускіх вайсковых фармацыяў і паўвайсковых арганізацыяў падчас Другое Сусьветнае вайны было куды больш. Яны рассялы, змагаліся перадусім із зыненавіджанымі бальшавіцкімі партызанамі, выратавалі тысячи наших суродзічаў ад рэпрэсіяў гітлерцаў і сталінаўцаў.

Чаму-ж да гэтага часу так нікчэмна мала дый бязь нікай систэмы пра іх напісаны? Хіба няма людзей, што жылі, арганізавалі, змагаліся, маюць сякія-такія дакуманты, дый шмат чаго прыгадваюць?

Навошта адзін ці другі ”аўтарытэт” абвінавачваць у гультайстве? Але гэты просты факт – наш нацыянальны сорам.

І вось аўтарытэтны, прафэсіянальны чужы гісторык сам стукае ў дзіверы: – Прашу, памажыце. Дайце, якія мaeце, дакуманты, прышлеце згадкі. Дзеля вашага й нашага агульнага чалавечага добра. Бо змагаліся-ж вяшы слáўныя суродзічы проці найбольшага зла! Пастүце ім запраўдна вартасны помнік, каб ведалі нашчадкі й ведаў долю нашу съвет цэлы!

А гэты добразычлівы, ахвярны й працавіты чалавек, што стукае ў нашы дзіверы, піша ў ангельскай мове,

(Канец на 6-й бачыне)

НАПЛЕЧНЫЯ АДЗНАКІ РАНГАЎ БЕЛАРУСКАЕ КРАЁВАЕ АБАРОНЫ

У часе нашых намаганыяў, каб здабыць усялякія аўтарытэтныя інфармацыі пра БКА для амэрыканскага мілітарнага гісторыка сп. П.Варгая, што піша гісторыю ваенных фармацыяў паняволеных народаў у змаганыні з бальшавіцкімі сіламі, удалося ўстанавіць як выглядалі наплечныя адзнакі рангаў Беларускае Краевае Абароны.

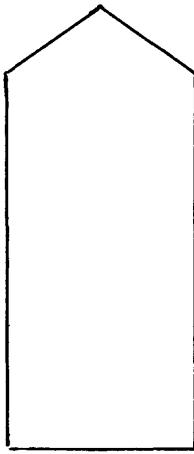
Маёр А.Т., камандзер батальёну ў Л., ласкова пайн-фармаваў нас пра гэта. У сваім лісьце з дня сёмага сьнежня летась ён напісаў наступнае: "Было ў мяне прыдзелена Немцамі двух Латышоў з СД, у нямецкай віпратцы, абодва лейтананты. Адзін з іх, Аўген, добра валодаў расейскай мовай, а навет і беларускай, і быў да мяне як брат. Пасля вялікоднага водпуску 10 дзён у Латвіі (мова йдзе пра 1944 год – К.А.), вярнуўшыся ў Л., гэты Латыш Аўген перадаў мне вусны загад ад палкоўніка Езавітава нашыць ступені вайсковыя ўсім, якія хто мае і падаў рысунак у колерах –

падафіцэрскія ступені – васількі, афіцэрскія – жытнія каласы. Падаю гэты рысунак так, як мне перадаў Латыш, на асобнай картцы паперы.

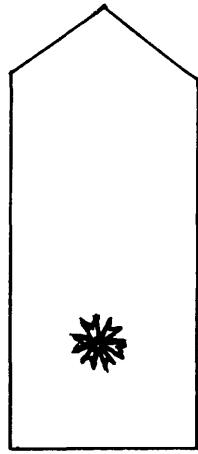
Ведама ўсім, што БКА ўніформаў не атрымала і каб апрануць цэлы батальён 600 чалавек было немагчыма, дык вось дзеля гэтага першая рота толькі насыла адзнакі на кужэльных кашулях з пагонамі, пашытых саматугам і пахварбаваных альховай карой, што дало колер шэра-бура-маліnavы, пілёткі тое-ж.

Пілёткі мелі ўсе і съпераду, над ілбом насліле круглыя значкі пагоні, але толькі тыя, што патрапілі на быць іх. Затое кожны, на левым рукаве, меў крыж Ярылы, выразаны з кансервавай банкі, усе адноўкавай вялічыні.

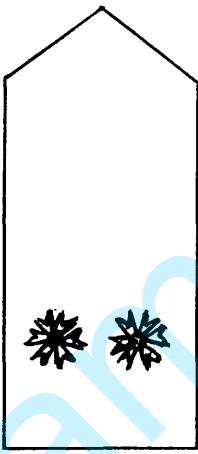
Для мяне то Латыш Аўген прывёз вышытыя, і то вельмі съціплай рукой, пагоны маёра – два жоўтых каласы й адзін васілёк. Падаю адзнакі БКА. Генэралай, здаецца, ня было. Ни чуў."

стралец

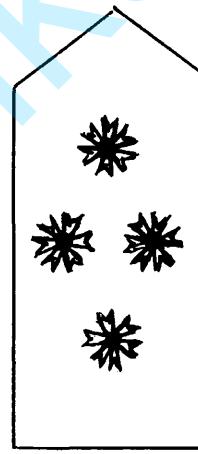
старшии стралец

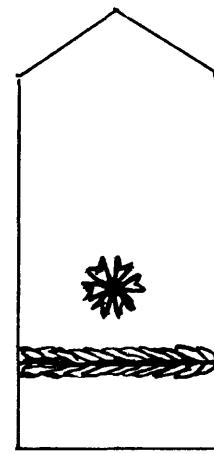
дружынны

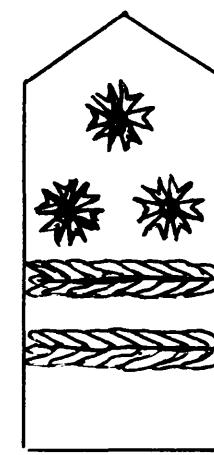
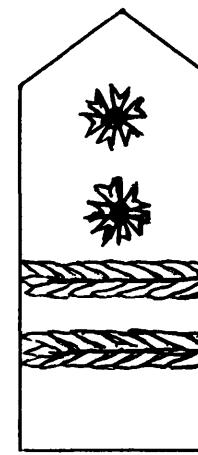
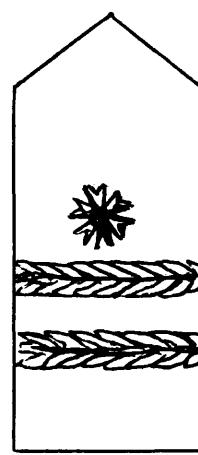
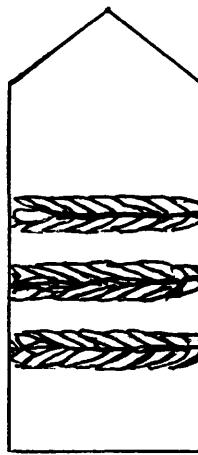
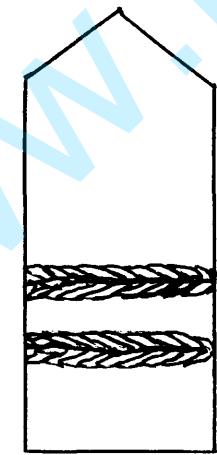
з'вязны

старшина

съцяжны

лейтанант

надлейтанант

капітан

маёр

падпалкоўнік

палкоўнік

МАРШ

БЕЛАРУСКАЕ КРАЁВАЕ АБАРОНЫ

Словы П. Нядзьведзкага

Ідуць жаўнеры Беларусы
Празь вёскі, сёлы, гарады,
Перамагаць усе прымусы,
Што нам нясьлі вякі, гады.

Няхай больш ворагі ня съмеюць
Свае нам волі накідаць,
Сыцягі Пагоні ўжо ясьнеюць,
Іх рукі моцныя дзяржаць!

Ідуць жаўнеры і съпяваюць,
Дзяўчатам сэрыы б'юць мацней,
Праменныі сонца ў зброй зъязяюць,
Калёны йдуць далей, далей.

А песьня рвецца над палямі:
Вон гадаўё з нашай зямлі,
Вы нашу кроў пілі гадамі,
Съмерць вам, вы век свой аджылі!

Зь іх не адзін у вёсцы роднай
Пакінуў мілую сваю,
Пагляд яе вачэй лагодных
Яму прыпомніца ў баю.

А думка птушкай ў даль нясецца,
Дзе хата родная, дзе кут,
І ён бяsstрашна ў перад рвецца,
Каб біць бандытаў-валаду.

Ідуць жаўнеры Беларусы,
Празь вёскі, сёлы, гарады,
Перамагаць усе прымусы,
Што нам нясьлі вякі, гады.

Сыцяг бел-чырвона-белы вольны
У сэрыи кожнага ізь іх,
Жаўнер Краёвай Абароны
На варце стаў правоў сваіх.

ЦЭННАЯ ПРАЦА

(Канец з 4-й бач.)

дастунай бальшыні адукаваных людзей съвету.

І як-жа пікчомныі, у съвятле гэтага факту, зъяўляючы людзі, што ня только могуць, але маюць і час і сродкі, каб дамагчы си. Варгаю, але й пальцам не крануць!

Прыгалаеца, як калісь выйшла ў ангельскай мове кніга "Беларусь. Тварэнне нашы", іраф. Н. Вакара. Сабраліся наны "наўчоная" дзяятели, зганьбавалі тую прашу. Ну, Бог вас ведае, можа каторы і меў слушнасць... Ну і што пасъля гэтага? Ні хоць адзін з тых дзяятлаў ранtam узгароўся энтузіязмам і сам напісаў лепшую гісторыю?

Намагчы си. Н. Варгаю трэба. І гэта не за год, ці за пяць. Каб зноў ня сталася, што напішуць пра нас бяз нас.

К. Акула

СОНЦА АЎСТЭРЛІЦУ

Навейшыя войны, характэрныя для дванацатага стагодзьдзя, вызначаючыя сваей лютасцю, суцэльнай бешчалавечнасцю. Яны на шкадавалі никога, уключна зъ дзяцьмі ѹ жанчынамі. А пераможцы, як правіла, ня маюць літасці да пераможаных.

Калісці было накш. У вытырмыцы з успамінаў французкага генэрала Марбо пасъля вялікага бітвы пад Аўстэрліцам, дзе імпэраратар Напалеон разъбіў пераважаючыя сілы дзэвёх імпэрый, ёсьць вельмі вымоўны выпадак, дзе "ворагі" выратавалі ад најмінчай загібелі нашага суродзіча Ліцьвіна.

Раніцай трэцяга дня імпэраратар сеў на каня й ад'яжджаў розныя пазыцыі, дзе ўчора адбыліся баі. Прыехаўшы на бераг возера Сачан, Напалеон зълез з каня й гутарыў зь некалькімі маршаламі навокал вогнішча, калі спасыцярог мэтраў сто ад берагу адзінотную крыгу лёду, на якой выцягнуўшыся ляжаў расейскі падафіцэр з мэдалем на грудзях. Няшчасны чалавек быў зусім бездапаможны, із прастрэленым левым клубам, а крыга лёду быўла ўся закрываўленая. Гэта была жахлівая карціна. Убачыўшы колькасны штаб, абкружаны аховай, ён, відаць, мяркаваў, штотам ёсьць Напалеон; прыпадняўся як мог, і крычаў, што паколькі ўсе жаўнеры ўсіх дзяржаваў ёсьць братамі пасъля сканчэння бою, таму ён просіць магутнага імпэратора Французаў, каб дараўваў яму жыцьцё. Калі Напалеону ператлумачылі просьбу, ён загадаў ген. Бэртрану, свайму эйд-дэ-камп, каб пастараўся наяшчаснаму чалавеку памагчы.

Адразу некалькі чалавек з эскортам, навет два штабовыя афіцэры, убачыўшы круглякі дрэва на беразе, папхнулі іх у воду, а тады, схапіўшы іх з бакоў, прыладзілі такім чынам плысьці. Але ледзь адпіхнулі іх ад берагу, як круглякі перакуліліся, а людзі паладалі ў воду. Вопратка адразу прамокла. Трымаў добры мароз і рукавы ды нагавіцы зрабіліся штыўнымі. Рукі й ногі не маглі рухацца й людзі маглі-б патануць, калі-б іх ня выратавалі зь берагу пры помочы вяровак.

У мяне зъявілася думка й я сказаў, што каб плысьці, трэба было-б распрануцца; папершае, каб мець вольныя рукі, падругое, – каб пасъля не начаўаць у мокрай вопратцы. Генэрал Бэртран, пачуўшы гэта, пераказаў імпэратору, каторы заяўіў, што гэта слушна і што людзі пагарачыліся, не падумаўши. Не хачу сябе прадстаўляць лепшым, чым я ёсьць. Таму мушу прызнацца, што якраз браўшы ўдзел у баі, дзе бачыў тысячу забітых і паміраючых, мая пачуцьцёвасць крыху прытупілася. Я ня чуўся на столькі дабрадзейным, каб рзыкаўшы нажыць прастуду, змагаючыся з крыгамі лёду за жыцьцё ворага. Я быў задаволены нараканьнем на яго дрэнны лёс. Аднак адказ імпэратора ўпікнуў мяне. Здавалася, што мяне высьміаюць, калі я даў добрую раду й не адважыўся ажыцьцяўшы яе. Таму я саскочыў з каня, раздзеўся да гола і кінуўся ў воду. Я быў у посьпеху ў гэны дзень і разагрэўся, таму холад вады мяне мочна ўдарыў, але я быў малады, бадзёры й

добра плаваў; прысутнасць імпэратара мяне падбадзёрвала і я накіраваўся да расейскага сяржанта. Пры гэтым мой прыклад і паходзіла мяне імпэратарам заахвоціла аднаго лейтана тарылеры, прозвішчам Роўмештайн, намагчы мне.

Калі ён распранаўся, я пасоўваўся наперад, але з большай перашкодай, чым спадзяваўся. Старэйшы й мацнейшы лед, разьбіты ўчора, зынік, але новая павалока лёду ўжо панамярзала таўставатымі пасмамі і яе войстрыя берагі абdziralі мне скуру рук, грудзі й шыю. Афіцэр артылерыі, што дагнаў мяне на паўднёвога, плыў зусім лёгка па расчышчанай мной паласе. Ён звярнуў на гэта ўвагу ды настойліва патрабаваў даць яму плысьці першаму. Я на гэта згадзіўся, бо лёд мяне добра паабдзіраў.

Нарэшце даплылі мы да вялікай крыгі старога лёду, на якой ляжаў няшчасны Рәсеец і здавалася нам, што найцяжэйшая часць нашага намагання была асягнутая. Але мы памыліліся. Калі адно пачалі пхнуць крыгу, пласты новага лёду, што пакрывалі ваду, які мы разьбівалі крыгай, награмадзіліся съпераду. Яны ня толькі перашкаджалі нашаму руху, але навет абламлівалі бакі крыгі. Крыга малела і мы турбаваліся, што няшчасны чалавек, якога мы спрабавалі выратаваць, можа затонуць у нас на вачох. Берагі крыгі былі войстрыя і нам трэба было выбіраць месцы, дзе трymацца рукамі ці абаперціся грудзьмі. Нам зусім забірала дыханье. Нааношку, як на тое няшчасце, калі мы ўжо блізліся да берагу, крыга трэнула ў некалькіх мясцох, а тая часць, на якой ляжаў Рәсеец, зьменілася да колькі ступней шырыні, зусім замалая, каб утрымаць вагу чалавека. Ён вось-вось меў танець, але мой таварыш і я нарэшце начулі пад нагамі цвёрдае дно, паднерлі плячмі крыгу з долу і данесль яе да берагу.

Нам кінулі вяроўкі, якія мы прывязалі да Рәсейца і яго нааношку выцягнулі на пляжу. Такім самым шляхам памаглі нам, бо мы былі перамучаныя, паабдзіраныя, акрываўленыя і ледзьмаглі на нагах трymацца.

Мой мілы прыяцель Массы, што назіраў за мной з вялікім неспакоем, калі я плыў, дагадаўся нагрэць ля вогнішча конскае пакрываля і як толькі я выйшаў з вады, ён мяне пакрываля ахутаў. Пасыля добра гаціраныя, я апрануўся і хацеў прылегчы ля вогнішча, але гэта мне доктар Лярр забараніў, а загадаў паходзіць навокал, хоць гэта патрабавала дапамогі двух чалавек.

Падыйшоў імпэратор і павіншаваў артылерыста лейтана тарылеры, што ўзяліся і выратавалі раненага Рәсейца. Ён паклікаў свайго Мамэлюка Рустана, каторы заўсёды вазіў з сабой напіткі на кані, ды наліў нам па шклянцы надзвычайнага руму і спытаўся нас, усыміхаючыся, як падабалася нам купанье.

Імпэратор загадаў доктару Лярры агледзіць расейскага сяржанта, і даў доктару колькі залатых манетаў. Сяржанта накармілі надзелі ў сухую вopратку, агарнулі ў коцы, а пасыля завязылі ў дом у Тэльніц, дзе была амбуляторыя, ды на наступны дзень перавезлі ў шпіталь у Брун. Няшчасны дзяцюк благаславіў імпэратора, Роўмештайн і мяне і хацеў чалаваць нам рукі. Ён быў Ліцьвіном, значыцца паходзіў з правінцыі старой Польшчы, цяпер прылучанай да Рәсей.

АДЫШЛІ НА ВЕЧНЫ СУПАЧЫН

Святой Памяці

Уладзімер Бурновіч

Народжаны ў 1924 годзе, пад Баранавічамі, памёр 26-га студзеня, 1977 году ў Тароньце. Жаўнер 13-га беларускага батальёну ў Лідзе. Пакінуў у суне жонку й сына.

Святой Памяці

Адам Таранда

Народжаны ў 1914 годзе ў Ляхавічах. Перад вайной служыў у арміі, у артылерыі. Падчас вайны служыў у беларускіх збройных адзінках на бацькаўшчыне. Пасыля эвакуацыі зь Беларусі разам зь іншымі нашымі суродзічамі анынуўся ў 2-м корнісе Польскай Арміі ў Італіі.

Св. Пам. Адам Таранда адным зь першых між Беларусаў трапіў у Канаду і цэлы час быў актыўным у канадыйскім беларускім нацыянальным і рэлігійным жыцці. Быў адным з закладчыкаў Беларускага Нацыянальнага Аб'енанія і праваслаўнай парафіі Св. Афрасійні Полацкай.

Св. Пам. Адам Таранда быў ведамы із сваёй ахвяриасці і поўнай адданасці беларускай рэлігійнай і нацыянальнай справе. У ягонай асобе беларуская грамада ў Тароньце і наша эміграцыя страціла адданага і заслужанага патрыётуту. Пакінуў у суне жонку.

Сем'ям і сваяком адыйшоўшых на вечны супачын рэдакцыя "Зважай" выражает свое чырвоні спачуваньні.

Няхай адыйшоўшым ад нас суродзікам лёгкая будзе канадыйская зямля!

ПАМАТАЙ,

ІТДО "Зважай"

БУДЗЕ ІСНАВАЦЬ

ТОЛЬКІ З ТВАЕЙ ДАЛАМОГАЙ!

ПАМАЖЫ ЯМУ

ГРАШМИ МАТАР'ЯЛАМ!

Калі ён паздараваў, адразу асьветчыў, што ня будзе служыць нікому, адно імпэратору Напалеону, таму яго вярнулі ў Францыю з нашымі раненымі, дзе ён уступіў у польскі легіён. Назыней ён даслужыўся сяржанта ў коннай гвардыі і калі сустракаў мяне, выказваў сваю вялікую ўдзячнасць ломанай, але шчодрай мовай.

Узята з "Людзі на вайне" пад рэдакцыяй Эрнэста Гэмінгвея, выд. Бэрклей Мэдалъён Букс, 1960.

Р Э П Л И К А

АД "ГІГАНТАЎ" ДА "МАЛЮТКІ"

Ворган КДБ, "Голос Радзімы", летась 4 лістапада паведамляе: "Трактар-малютка. Канструктары Менскага трактарнага заводу стварылі досьцелдныя ўзоры машын магутнасьцю 7 конскіх сіл. Трактар-малютка важыць 175 кіляграмаў.

Новыя трактары будуць прымяняцца (г.зн. ужывацца – Рэд.) пры апрацоўцы невялікіх зямельных участкаў, у садах, на агародах. Яны манеўраныя (г.зн. паваротлівыя – Рэд.), маюць ручное кіраваньне, могуць араць, баранаваць, акучваць, культиваваць, працаваць з касілкай і прычэпам, перавозіць грузы."

Чытаючы такую вестку, насоўваючы цікавыя думкі. Калі канструктары Менскае хвабрыкі зрабілі "малютку" дык, ведама, нехта ім гэта загадаў. Дый ці адно ў Менску? Трактар мае быць прызначаны для апрацоўкі "невялікіх зямельных участкаў".

Гэтта шыла зь мяшкі вылазіць. Бальшавіцкім валадаром добра ведама, што гэтыя "невялікія зямельныя ўчасткі", г.зн. "прысадзібныя дзялякі" прадукуюць у эсэсэры й бэсэсэры больш харчоў, чымся ўсе "гіганты", апрацоўваныя прыгоннікамі калгасы й саўгасы разам узятых.

Бальшавіцкім валадаром яшчэ лепш ведама, што "роднапартыйшай" прарагандай жыватоў не напхает, а на галодныя жываты нельга плянаваць вайны ў нейкай Радэзы ці Паўдзённай Афрыцы, прадукаваць зброю, каб распаліць разнію на якім трэцім ці іншым кантыненце. З "гігантаў" калгасаў і саўгасаў, як і раней, быў і ёсьць ишык. Сеюць удома, а жніць у Канадзе ці ў Амэрыцы.

Прызнацца, што калгасы й саўгасы гэта супярэчныя вольнай сялянскай натуры недарэчнасці, базы прыгону, пры стварэнні якіх вымардавалі міліёны перадавога й найбольш працавітага сялянства, ніяк нельга. Гэта раўнялася-б ліквідацыі антынароднай, бязбожнай, чалавеканенавіснай систэмы.

Значыць, як-жа вырашыць харчавыя недахопы? Замнога зямлі даць селяніну нельга, трэба-ж трymацца тых зыненавіджаных калгасаў і саўгасаў. Вось тут і ўяджае, заднімі дзэвярмі, трактар-малютка. Калі яшчэ лепш апрацујуцца малыя прысадзібныя дзялякі, дык і харчоў хоніць.

Вось, па нашу думку, значэнне трактара-малюткі. А калі яго плянуюць будаваць у Менску, дык пэўнене-ж і ў іншых месцах эсэсэры ззаду не астануцца.

эм-ка

З АДКАЗАЙ НА АНКЕТУ

У мінулым нумары "Зважай", п.заг. "Наша анкета", мы прасілі чытачоў адказаць на дзесяць пытаньняў, каб з гэных адказаў бачыць які, на іх думку, павінен быць профіль нашага часопісу. Іншыя пытаньні закропалі характар канкрэтнае помачы часопісу, якую зацікаўленыя маглі-б дакаць.

Для прыкладу мы падалі друкаваны намі ў мінулых нумарох гістарычны нарыс "Моталь", у якім аўтар даволі дакладна апісаў палескае мястечка, з асаблівым націскам ахарактарызаваўшы мясцове беларускае насельніцтва, як яно жыло пад рознымі няпрошанымі, зыненавіджанымі акупантамі, дый гаспадаранье акупантатаў у Моталі й ваколіцах. Шікава, што ў часе

друкаваныя нарысу некаторыя чытачы выказвалі прыкладна такую думку: "Навошта гэта? То-ж нічога новага. Такое адбывалася амаль па цэлай Беларусі."

Лісты з анкеты даюць такім неразумеючым людзям станоўкі пазытыўны адказ: такіх нарысаў, як пра Моталь трэба якнайболыш. Вартасць іх якраз у падробным, цікавым апісанні таго, што "усім ведама", што "адбывалася па цэлай Беларусі". А што аўтар добра апісаў і схаректарызаваў акупацыйную палітыку бальшавікоў у Моталі ў 1939-40-х гадох, ды наяслаўную ѹ народагубную дзеянасць чырвоных партызанаў у часе вайны, засьветчы кадэбэніцкі ворган "Голос Радзімы", што ў № 32 за жнівень летась зъмясьціў вялікі артыкул п.заг. "Як імклівая Ясельды плынь", у вадказ "тым выхадцам з Мотала, якія жывуць зараз за рубяжом і ў сваіх пісаннях хоцуць прадставіць маталян не патрыётамі савецкай Радзімы..."

Артыкул, як і трэба было спадзівацца, у супэрлятывах расхвальвае чалавеканенавісніцкую бальшавіцкую ўладу ў Моталі і такіх яе носьбітаў, "савецкіх патрыётаў", як Іван Калілец, які ў свой час ці мала вынішчыў маталян, які заўсёды служыў Маскве й пляваў на родны народ.

Вартасць "Моталю" ў свой час пахваліла ѹ наша газета "Беларус", а некаторыя нарыны чытачы раяць выдаць гэтыя нарысы асобным выданнем.

З бальшыні адказаў чытачоў відаць, што "Зважай" павінен прысьвячаць найбольш увагі вайсковым спраўам сучаснасці, біяграфіям слáўных беларускіх вайскоўцаў, гісторыі старое беларускае вайсковасці, вайсковым песням, а шырэйшым тэмам адно ў невялікай колькасці.

У васноўным, бязумоўна, трэба згадзіцца з такімі пажаданнямі. Але... Каб хоць часткова выканаць таякія заданьні, трэба мець больш супрацоўнікаў. Не сакрэт, што "Зважай", як дарэчы і іншыя нарыны выдаець на эміграцыі, маюць мала супрацоўнікаў і гроши. Таму, дзякуючы гэтту ўсім тым, што адклікнуліся на нашу анкету, просім прыйсьці на помач. Асабліва-ж звязртаемся да тых, што даўно ўжо абяцалі свае пісаныя матар'ялы, ці архівы, не адкладаць. Ад вашага ўкладу ѿ будучыні ѹ будзе залежыць у вялікай меры характар і існаваньне часопісу.

Ф О Н Д "З В А Ж А Й"

Падпіска ѹ ахвяры на "Зважай", атрыманыя да 1-га лютага сёлета:

А. Качан – 10 дал., Грэбень – 5.00, Набагез – 5.00, Міцкевіч – 10.00, Бартуль – 5.00, Мікола Чачот – 25.00, Швэд – 5.00, В. Тумаш – 10.00, В. Русак – 5.00, Ю. Найдзюк – 10.00, з продажы – 55.00, Я. Пітушка – 5.00, М. Нікан – 10.00, Беларускі Клюб у Манчэстары – 32.00, А. Маркевіч – 40.00, Н. Кушаль – 5.00, П. Г. – 30.00, М. Я. – 20.00, Ю. Жывіца – 30.00, А. М. – 200.00, С. Гутырчык – 30.00

Р а з а м – 547 дал.

Усім ахвярадаўцам вялікае дзякуні!

Асабліва падзяяка належыцца тым Суродзічам, што адклікнуліся на наш спэциялльны залік, выданы ѿ сънегжні. Дзякуючы ім, пакрыты доўгі за апошні нумар і алачаны ціперашні. Мы ўсё яшчэ чакаем водгукай ад тых сяброў, што ўжо ці раз абяцалі часопісу свою дапамогу. Просім не забывацца, што пісаныя помнікі па наших загінуўшых за волю братох і сестрах ня менш трывалыя за мармуровыя ці гранітныя.